

УДК 82.091:821.161+82(100)

І. Ю. ГОЛУБИШКО

м. Кам'янець-Подільський
golubishko60@mail.ru

АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ В КОНТЕКСТІ МІЖВИДОВИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Статтю присвячено проблемі використання можливостей міжвидової компаративістики в процесі аналізу літературного твору. Доведено, що зміст літературного твору (в цьому випадку – «Божественної комедії» Данте) може бути сприйнятий глибше і точніше, якщо розглядати його як синтез літератури і живопису.

Ключові слова: літературний твір, компаративістика, міжвидовий аналіз, ілюстрація, гравюра.

В останні десятиліття ХХ і в ХХІ ст. аналіз літературного твору в контексті міжвидових зв'язків, або міжвидової компаративістики, відстоювання прав компаративістики щодо продуктивності вирішення цього завдання отримали широке висвітлення у працях багатьох вчених (В. Альфонсова, Н. Бочкарьової, А. Вартанова, Д. Наливайка, В. Силантьєвої, М. Рубінс, О. Ощепкова, М. Шмеллінга та ін.). Компаративістика в сучасному літературознавстві трактується значно ширше, ніж у момент зародження. Її аспект – вивчення взаємодії літератури з іншими видами мистецтв – один із найменше розроблених. На дефіциті наукових досліджень у цій царині наголошує В. І. Силантьєва, хоча, на її думку, очевидним є те, що «аналітичне зіставлення творів двох і більше мистецтв (літератури, живопису, музики, архітектури, мистецтва кіно і театру) робить цей аналіз теоретично зіставляваним із декількома розробленими зараз галузями знань. У першу чергу це стосується напрацювань у галузі інтердисциплінарної (міждисциплінарної) методики...» [7, 16]. Невід'ємним право компаративістики на міжвидову проблематику вважає Д. Наливайко: «У сучасній літературній компаративістиці виділилась окрема галузь – вивчення літератури у системі мистецтв та інших видів духовно-творчої діяльності, у взаємопов'язаності та взаємодії з ними» [5, 9]. Німецький літературознавець М. Шмеллінг розглядає компаративістику як дослідження відношень. Інтермедіальність у цьому сенсі є одним із центрів порівняльного дослідження. Вчений підкреслює: «Порівняльне і загальне літературознавство як дослідження літератури є також дослідженням культури й цивілізації у значенні

міждисциплінарної та міжкультурної контекстуалізації, а також між різними типами медіа (тобто *мистецтва* (курсив автора. – І. Г.) в сучасній компаративістичній термінології)» [8, 208]. І ще один його висновок, що стосується вивчення культурних відмінностей як нової галузі компаративістики, є доречним у межах нашої розвідки. Шмеллінг упевнений, що нові напрями в компаративістиці «покликаються на семіотико-культурологічні моделі, через які мають контакти з іншими формами мистецтва і / або медіа та на етнологічні засновки й інструменти, що походять з культурологічних студій і дають змогу пояснити транскультурні процеси всередині й між літературами» [8, 209]. Зазначена дискусійність ідей міжвидової компаративістики (інтермедіальності) й визначає *актуальність* проведеного дослідження.

Ознайомлюючись із художнім твором, ми сприймаємо його кожен по-своєму. Подібне сприйняття уможливорює створення читачем свого власного варіанта прочитання твору, не обмеженого думкою традиційної критики. І тут, думається, широкі можливості відкриває ознайомлення з найкращими взірцями ілюстрацій того чи іншого твору світової літератури. Поділяємо точку зору В. І. Силантьєвої, яка, говорячи про вивчення шекспірівських текстів, підкреслює, що «візуалізація змісту... виявляється успішною тільки в тому випадку, якщо запропонований зображальний ряд не знижує і не профанує його загального змісту. Синтетизм «подвійного» (літературний текст і його художній варіант) покращує сприймання першоджерела й... осучаснює його» [7, 12]. Отже, метою даної розвідки є спроба з'ясувати доречність і результативність використан-

ня творів живопису для проведення компаративного аналізу, аби краще осягнути задум автора і зміст творів світової класики. У центрі уваги даного дослідження – «Божественна комедія» Данте.

Розпочинати слід уже з біографії Данте. Звернемося до відомої фрески Доменіко ді Міколіно «Данте у стін Флоренції» (1465 р.) з церкви Санта Марія дель Фьоре у Флоренції. Якщо говорити про головні події життя поета, слід наголосити на його активній участі в житті рідного міста, яке Данте любив і прагнув сприяти його подальшому розквіту. Несправедливо засуджений владою на вигнання з міста, поет на 20 років покидає рідну Флоренцію. Він мандрує Італією, мешкає в багатьох містах і свій останній притулок знаходить у Равенні. Незважаючи на величезне бажання флорентійців повернути прах генія до рідного міста, їм досі це не вдалося. Його «Божественна комедія» теж була написана на чужині. На фресці Данте стоїть біля стін Флоренції, оскільки не може увійти всередину. Але, щиро люблячи рідне місто, саме тут він презентує свою «Комедію», тримаючи в руках розкритий рукописний том. Правою рукою поет показує на страждальців, які спускаються у Пекло. Позаду здійснюється багатоколле Чистилище, яке увінчує Рай земний з Адамом і Євою. Над усім зображенням сяє Рай небесний. Тобто фреска розповідає коротко й історію самого поета, і зміст головного твору його життя.

«Комедія» Данте вплинула на творчість багатьох майстрів пензля, і кожен з них знаходив те, чого потребували його світосприйняття, творча особистість. Ілюстрації, зрозуміло, були вже в перших виданнях «Комедії» – титульний аркуш, заставки на початку пісень. Це були, швидше за все, рукописні видання. Особливо багато ілюстрацій датується XV століттям, але автори майже невідомі. Можна припустити, що їх малювали у монастирях, де переписували твір. Одним з найяскравіших імен є Сандро Боттичеллі, який небезпідставно вважається найкращим ілюстратором «Чистилища». Відомі гравюри й акварелі Г. Доре, А. Дюрера, В. Блейка.

Однією з найоригінальніших постатей в англійському зображальному мистецтві межі XVIII–XIX ст. є Вільям Блейк. Крім того, він був поетом і філософом. Уважаючи місію худож-

ника романтично-містичною, він відмовлявся від «малювання з природи і при створенні графічних і живописних творів принципово звертався до світу високої «людської і божественної» фантазії. Свою філософію Блейк утілює в художні візуального характеру тексти» [6, 761–762]. Він вважав, що творчий процес «живописання думкою» є особливий глибоко сакралізований акт. Ілюстрував Блейк і поему Данте, залишив акварельні і гравюрні зображення [3]. Він розраховував усю серію виконати в гравюрах, але помер, встигнувши виготовити лише сім пластин. Гравюра «Смерч коханців» Блейка (1824–1827) певною мірою пов'язана зі сценами Пекла з «Божественної комедії» Данте (друге коло Пекла). Вона демонструє вічне прагнення людської душі до Божественного духу. Це прагнення реалізується лише після смерті людського тіла, що дає можливість любовного поєднання людських душ однієї з другою і з Богом.

Надзвичайно цікавими є гравюри Маргарет і Хелен Майтленд Армстронг, що ілюстрували нью-йоркське видання «Божественної комедії» 1902 року. Цікаво знайомлять художниці глядача з парою коханців Франческою і Паоло, які перебувають у другому колі Пекла. Вони зображені не у вихорі страждальців, а під час побачення ще за життя. У Доре ця сцена відтворена як замальовка з лицарських часів, а це зображення пари виконано у стилі модерн: витончені обличчя, зачіска молодої жінки, оздоблена квітами, драпування одягу, всі заставки на сторінках повторюють рослинні мотиви. Манера створення жіночого образу невловимо нагадує манеру чеського художника-модерніста Альфонса Мухи, який створив стиль Арт Нуво, що став утіленням його доби. Своєрідним є бачення поеми Данте іспанським художником-сюрреалістом Сальвадором Далі, що і відбилося в його ілюстраціях.

Безумовно, кожна ілюстрація подає бачення подій конкретним художником, але це тільки допомагає всебічно осягнути зміст поеми Данте, глибше проникнути в задум автора. Міжвидовий аналіз допоможе зіткнути різні точки зору, порівняти власне сприйняття читача і те, як ті самі події побачив художник. Ми спробуємо це показати на прикладі зображень Цербера, який наглядає за мешканцями третього кола Пекла. І хоча тут знахо-

дяться ненажери, однією з центральних постатей є Цербер – «звір з вишкіром потрійним»:

«Трёхзевый Цербер, хищный и громадный,
Собачьм лаем лает на народ,
Который вязнет в этой топи смрадной.
Его глаза багровы, вздут живот,
Жир в чёрной бороде, когтисты руки;
Он мучит души, кожу с мясом рвёт.
А те под ливнем воют, словно суки;
Прикрыть стараясь верхним нижний бок,
Ворочаются в исступленье муки.
Завидя нас, разинул рты, как мог,
Червь гнусный, Цербер, и спокойной части
В нём не было от головы до ног» [1, 44].

Щоб краще зрозуміти, про кого йдеться, слід пригадати, що собою являє ця істота, в яких міфах і античних творах з'являється. Збереглася акварель Вільяма Блейка з зображенням цієї міфологічної потвори. Найвідомішим ілюстратором свого часу був Гюстав Доре. Він малював сцени з книг Старого і Нового Заповіту, Рабле, Сервантеса, Мільтона, Лафонтена, Байрона, Бальзака, По, Перро, Распе і багатьох інших. Крім того, Доре був відомим скульптором, майстром живопису, займався літографією.

Восени 1855 року майстер із захопленням вивчає Данте для створення циклу ілюстрацій до «Божественної комедії». Вражаючи гравюри до кантики «Пекло» було виконано в 1861 році, а (за різними джерелами) до «Чистилища» і «Раю» у 1869 р. «Cerberus» є однією з найвідоміших гравюр Гюстава Доре, зроблених для ілюстрації «Божественної комедії». В цілому «Пекло» Данте ілюструють 76 гравюр. Кожна композиція «являє самостійну картину. Ці твори чинять надзвичайний вплив на читача завдяки композиції й ефектному освітленню. У гравюрах Доре немає театральності, він зачарований видіннями Данте і поспішає передати їх на папері» [2]. Для страшних сцен пекла характерні простір, заповнений натовпом грішників, очікування ними покарання, темні тони, відсутність горизонту. Всі ці елементи бачимо і в «Цербері» Доре, і в тексті Данте.

Найзагадковішим художником, декоратором, ілюстратором тощо ХХ сторіччя є Сальвадор Далі. Поема Данте не залишила митця

байдужим, і він створив акварелі до кожної зі 100 пісень [4], що відрізняє його від Доре, який брав за основу сюжет із будь-якої терцини пісні. Цербер Далі має своєрідний вигляд. Важко сказати, чому автор побачив його в образі триголового коня (хоча, якщо зважати на оригінальне світосприйняття художника і головне – його способи вираження уявлень про світ, це, цілком імовірно, теж пес). Мабуть, головним залишається ідея охорони і покарання грішників, у цьому випадку страхотливий, навіть жадливий, кінь не суперечить задуму письменника, хоч і не відповідає традиційному зображенню цієї потвори. Незалежно від цього, багато гравюр / акварелей Доре, Блейка, Далі перегукуються одна з одною, тим самим доповнюючи і даючи можливість глядачеві фантазувати далі самим.

Тема пропонованого дослідження потребує подальшого розроблення. Тому одним із напрямів наукового пошуку буде вивчення впливу творів живопису на створення майстрами слова їх творів, а також взаємовплив різних видів мистецтва (літератури і живопису, літератури і скульптури, літератури і кіно- та фотомистецтва), що належать до одного мистецького напрямку.

Список використаних джерел

1. Данте А. Божественная комедия ; Новая жизнь ; Стихотворения, написанные в изгнании ; Пир / А. Данте. — М. : РИПОЛ КЛАССИК, 2004. — 960 с.
2. Гюстав Доре: жизнь и творчество художника [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://allpainters.ru/dore-gustav.html>.
3. Ілюстрації У. Блейка до «Божественної комедії» Данте [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://top-antropos.com/literature/item/838-william-blake-dante>.
4. Ілюстрації Сальвадора Далі до «Божественної комедії» Данте [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.dali-genius.ru/Divine-Comedy.html>.
5. Наливайко Д. С. Теорія літератури й компаративістика / Д. С. Наливайко. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. — 347 с.
6. Пантелеєва І. А. Всеобщая история искусств : (курс лекцій) / І. А. Пантелеєва, М. М. Миркес, М. В. Тарасова и др. — Красноярск : ИПК СФУ, 2008. — 1020 с.
7. Силантьєва В. Література і живопис в контексті компаративістики : Писателі і художники періодів переорієнтації : моногр. / В. І. Силантьєва. — Одеса : Астропринт, 2015. — 336 с.
8. Шмеллінг М. Літературне порівняння чи порівняння культур? / Манфред Шмеллінг ; пер. з англ. Г. Трегуб // Всесвіт. — 2011. — № 1—2. — С. 202—209.

I. GOLUBISHKO
Kamyanetz-Podilskiy

THE ANALYSIS OF LITERARY WORK IN THE CONTEXT OF INTERSPECIFIC RELATIONSHIPS

The article deals with the problem of using the ability of interspecific comparative studies analyzing the literary work. Different points of view are listed in the article, concerning to the definition of the term, distinguishes its controversy in the modern literature, which is defined by different styles of data for study. The author submits that the context of literary work (for example, «The Divine Comedy» by Dante) can be understood profoundly and precisely, if consider it's as the literary synthesis.

Key words: literary work, comparative studies, interspecific relationships, picture, gravure.

И. Ю. ГОЛУБИШКО
г. Каменец-Подольский

АНАЛИЗ ЛИТЕРАТУРНОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ МЕЖВИДОВЫХ СВЯЗЕЙ

Статья посвящена проблеме использования возможностей межвидовой компаративистики в процессе анализа литературного произведения. Доказано, что содержание литературного произведения может быть воспринято глубже и точнее, если рассматривать его как синтез литературы и живописи.

Ключевые слова: литературное произведение, компаративистика, межвидовой анализ, иллюстрация, гравюра.

Стаття надійшла до редколегії 24.03.2015 р.

УДК 821.161.2

Л. М. ГОРБОЛІС

м. Суми

Larisa-Gorbolis@mail.ru

ХУДОЖНЄ ВІДОБРАЖЕННЯ МОДЕЛІ «УКРАЇНЕЦЬ-ТОТАЛІТАРНА СИСТЕМА» В ОПОВІДАННІ Є. КОНОНЕНКО «ЗУСТРІЧ У САН-ФРАНЦИСКО»

У статті на основі оповідання сучасної української письменниці Є. Кононенко «Зустріч у Сан-Франциско» через блок причинно-наслідкових зв'язків висвітлюється руйнівний вплив тоталітарної системи на родинні стосунки кількох поколінь українців. За допомогою активно залученого у творі прийому ретроспекції акцентовано на трагедії молоді патріотично налаштованої сім'ї українців, члени якої змушені були розлучитися/виїхати за кордон, щоб зберегти собі життя.

Ключові слова: патріотизм, національні засади, самобутність, еміграція.

Зацікавленість літературознавців проблемою еміграції пояснюється її важливістю в українському суспільстві та актуалізацією у вітчизняному письменстві останніх десятиріч. Дослідників цікавлять особливості вияву національної самобутності героя-українця в різних ситуаціях та обставинах. Низка аспектів, пов'язаних із питанням художнього відображення проблем еміграції, заробітчанства представлено у працях Є. Барана, Я. Поліщука, В. Пилинського. Оповідання Є. Кононенко «Зустріч у Сан-Франциско» – твір, що доповнює матрицю художніх творів із проблем еміграції й вирізняється найперше тим, що адресоване всім, хто все ще захоплюється СРСР і мріє про повернення в минуле, а також украї-

нцям, хто прагне більше знати про добу, коли Радянський Союз був «найпідступнішою, найогиднішою, найжорстокішою формою новітньої російської імперії – тюрмою народів» [6, 6]. Одвічні проблеми батьків і дітей, кохання, а також внутрішньородинної культури у творі сучасної української письменниці набули нового потрактування, оскільки висвітлюються у контексті українських реалій 80-х рр. ХХ ст.

Мета статті – на основі оповідання сучасної української письменниці Є. Кононенко «Зустріч у Сан-Франциско» з'ясувати роль національного в культурі життєдіяльності українців різних поколінь.

В оповіданні з різним ступенем деталізації художньо відображено життя кількох поко-